

RYSSBERGENS NATURVÄRDESTRÄD – DETALJERAD NATURINVENTERING 2008

Pro Natura

Pro Natura

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	2
INVENTERINGSOMRÅDET	2
METODIK	5
RESULTAT	5
SLUTSATSER	10
REFERENSER	11
BILAGOR	
KARTA ÖVER INVENTERINGSOMRÅDE OCH TRÄD	
KARTA ÖVER ARTER AV SÄRSKILT INTRESSE	
TABELL ÖVER NATURVÄRDESTRÄD MED POSITIONER	

TEXT OCH FOTO: TOM AS FASTH

Detaljerad naturvärdesinventering av Ryssbergen

Inledning

På uppdrag av Nacka kommun har Pro Natura utfört en detaljerad naturvärdesinventering av delar av Ryssbergen eller Ryssviksbergen, Nacka kommun. Planerna på en broförbindelse mellan Kvarnholmen och Sicklaön i centrala Nacka kolliderar med höga naturvärden. En stor del av Ryssbergen har bedömts som nyckelbiotop (Skogsstyrelsen 2007). Möjligheterna att behålla naturvärdena i möjligaste mån och ändå bygga en väg genom Ryssbergen är syftet med denna inventering. Inventeringen har utförts under vintern 2007-2008 av Tomas Fasth. Kontaktpersoner har varit Elisabeth Rosell och Karolina Stenström, lantmäterienheten har framställt kartor som använts vid redovisningen.

Utsikten från Ryssbergens högsta punkt ger en vidsträckt vy över farleden in mot Stockholm.

Inventeringsområdet

Ryssbergen är vid sidan av Nyckelviken det största oexploaterade området på Sicklaön. Det avgränsade inventeringsområdet är beläget öster om Ryssviken och väster om Vikdalen. I söder avgränsar motorvägen. Området utgörs av hållmarker med mellanliggande sprickdalar och branter mot vattnet med stor kuperingsgrad. Högsta punkten ligger drygt 60 m ö h. Hela terrängen är skogsklädd, glesare på hållarna. Tallskog dominerar. Ett par dikade tallsumpskogar finns i söder. Graninslaget är överallt mycket litet. I de bredaste sprickdalarna och vissa rasbranter är lövinslaget bitvis dominerande. Främst förekommer asp men även ek och lind. Vid stranden och i sumpskogar växer klibbal.

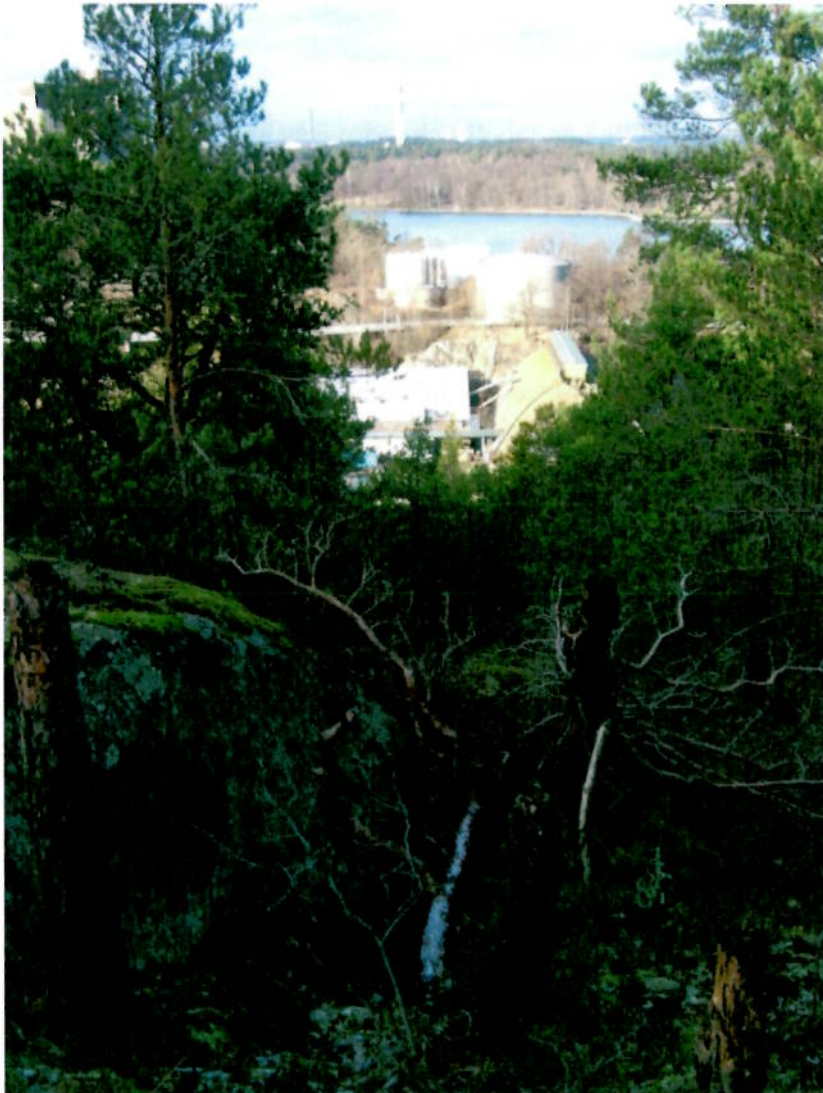

Terrängen är starkt kuperad med höga hällar, bitvis brant stupande mot trånga sprickdalar.

Avsaknaden av påverkan från skogsbruk och annan vedtäkt är tydlig i stora delar av området. Det stora antalet döda, grova träd liksom tillgången på liggande stammar som fallit för åldersstreckket antyder att skogen lämnats orörd mycket länge, för större delen av området under åtminstone senare delen av 1900-talet. Något skogsbruk har inte förekommit alls.

Överhuvudtaget är tidigare kulturpåverkan under modern tid obetydlig med undantag för den högst belägna, centrala delen där militär verksamhet förekommit under andra världskriget. Flera bunkrar har sprängts in i berget och vägar har anlagts vid byggandet av dessa. Sten från sprängningar har dumpats i närheten. Många träd har skadats av spik och annat som hängt upp närmast bunkrar. Dikningspåverkan på sumpskogar har troligen skett i samband med att motorvägen byggdes i början av 1970-talet. Äldre kulturpåverkan har inte studerats i denna inventering men det är troligt att någon hävd utöver bete har förekommit under början av förra seklet i en bredare sprickdal där förhållandevis ungt löv är dominerande.

Markägaren är sedan länge Skanska för större delen av området och området har av kommunen under lång tid betraktas som ett potentiellt exploateringsområde även om inga detaljplaner funnits. Samtidigt pekar översiktsplanen fr o m 1990-talet på bevarandaspekten. Nyttjandet sker tillsvidare av de som använder stigar som är ganska otydliga genom området. Därutöver använder skolorna i närheten området, dels för friluftsdagar och orientering, dels finns här en potential för biologiundervisning. Kojor i skogen vittnar också om att området används av barn och ungdomar under fritiden. Områdets möjligheter att användas för annat än exploatering framhölls på 1970- och 80-talen av bl a Coulianos 1975.

"Förbättrad" utsikt från Ryssbergskoja mot Kvarnholmen och Djurgården.

Metodik

Syftet med inventeringen har varit att peka ut de mest skyddsvärda delarna i området. Gammal tall och lövträd, död ved samt andra viktiga nyckelelement eller värdebärare har karterats med hjälp av GPS. De egenskaper hos nyckelelementen som antecknats är förutom dess position trädslag, omkrets, uppskattad ålder, exposition, vitalitet, förekomst av håligheter, död ved och eventuella arter av intresse. De särskilda arter som antecknats är signalarter som indikerar höga naturvärden och rödlistade arter (hotade eller nära riskzonen).

Ribban för att kvalificera sig som naturvärdesträd har lagts hög. För tall har en ålder över 200 år krävts om inte andra egenskaper hos krona eller håligheter har sänkt ribban till 150 år. Samma krav har också ställts på ekar. För gran har 100 år använts som gräns. Åldersnivån för andra lövträd har valts till 80 år. För döda träd (torrträd och lågor) har ribban lagts vid grovleken där 30 cm i diameter varit ett riktvärde. Samma gräns används av Skogsstyrelsen vid nyckelbiotopsinventering för att anteckna grov död ved.

I fältarbetet har ett ortofoto i skala 1: 2000 använts. En del miljöer och arter har dokumenterats med digitalkamera. Till fältutrustningen har också hört handlupp och trädborr.

Resultat

Resultatet från inventeringen har sammanställts i en tabell och redovisas på kartor med dels träd, dels särskilda arter. Av kartan framgår också vilka delar av Ryssbergen som inte har inventerats då de inte har bedömts ligga i någon av de vägkorridorer som utreds.

Sammantaget har drygt 600 träd mätts in där ett mindre antal har lagts samman med andra närstående träd i samma position. Tre större koncentrationer redovisas som inringade områden. Det ska redan här erkännas att detta inte är alla träd i området som uppfyller de kriterier som satts upp ovan. En inventering obegränsad av tid som utförts under en ljusare årstid skulle uppvisa ett ännu större antal naturvärdesträd. Störst lucka inom inventeringsområdet har de strandnära delarna centralt.

Tallbestånd med naturvärdesträd i nordsluttningen nära vattnet.

Av resultatet framgår att utbredningen av gamla träd är mycket stor inom hela området. Överensstämmelsen mellan denna inventering och Skogsstyrelsens redovisning av områden av nyckelbiotopskvalitet och områden med höga naturvärden är god. Det vore märkligt annars med tanke på att samma kriterier vid urvalet har använts. De luckor som uppträder utgörs dels av de trädlösa hållmarker som framgår av ortofotot, där det största är området kring bunkrarna. Dels finns ett par större områden i nära anslutning till motorvägen som utgörs av dikespåverkade sumpskogar.

Till 90 % utgörs naturvärdesträden av tall. Andelen döda träd är mycket stor, ca 20 % utgörs av lågor eller torrträd. Av lövträden är ek och lind mest frekventa som naturvärdesträd. Mycket gamla lövträd saknas och de äldsta ekarna i området har svag vitalitet. De många grova tallarna imponerar. Det grövsta trädet mätte 300 cm i omkrets i brösthöjd. Ca 160 tallar är grövre än en ½-meter i diameter i brösthöjd (omkrets > 160 cm). Enbart ett par tallar borrades. Båda var > 300 år där den äldstas ålder var 370 år. En större koncentration av grov gammal tall och många grova torrträd i en terrängsvacka redovisas som ett separat område på kartan. Lövinslaget är stort med främst underväxande asp. Ett annat område, dominerat av medelålders asp med inslag av ek och död aspved redovisas också separat. Ett tredje är ett blandat bestånd med stort inslag av lind där ungt uppslag och medelålders träd förekommer.

Ett par ihåliga lindar i det största lindbeståndet i en sprickdal nära vattnet.

Ett par tydliga kärnområden med tall kan utläsas ur kartan. Dels det i sydväst som fortsätter i en sprickdal västerut mot Ryssviken utanför inventeringsområdet, dels det som gränsar mot Vikdalen och fortsätter ner mot vattnet. Hela den strandnära zonen mellan Ryssviken och Vikdalen kan betraktas som ett kärnområde där vissa delar med lövinslag särskilt bör noteras. Det gäller sprickdalar och branter med lind och ek. Ett helt lövdominerat område i västra delen med främst asp och ek bör också pekas ut där de framtida värdena är mycket stora då träden fått åldras utan ingrepp.

Tallskogar är naturligt artfattiga men därmed inte sagt att intressanta arter saknas. Många arter har tall som enda värdträd, särskilt bland vedinsekter och –svampar. Årstiden har inte varit gynnsam för inventering av arter. Svampar har som regel tagits av frosten. Här har främst ett antal arter av vedsvampar och vedinsekter uppmärksammats. Den milda årstiden har ändå gjort det möjligt att inventera fruktkroppar av fleråriga tickor och andra vedsvampar. Vedinsekter kan inventeras utifrån de gnagspår som deras larver lämnar i värdträdet. På samma sätt inventeras även däggdjur vanligtvis där spårstämplat och spillning används.

Ett knappt 100-tal fynd av ett 10-tal särskilda arter gjordes i området. 95 % av fynden gäller arter som är direkt beroende av levande eller döda träd där 90 % av dessa är knutna till tall. Se kartbilaga där rödlistade arter och signalarter redovisas. Av de 15 fynden av rödlistade arter är det en som är knuten till ek. Flertalet av fynden var tallticka som är en karaktärsart i området. På många platser i södra Sverige är en enda tall med tallticka anmärkningsvärd och ofta har området då nyckelbiotopskvalitet. Vintertagging förekommer på minst tre tallar i området. Arten växer på grova döda grenar på ganska fristående tallar i området. Arten förekommer främst i Östra Svealand och saknas helt i stora delar av västra och södra Sverige. Arten kräver flerhundraåriga värdträd och förekommer främst i starkt skyddsvärda naturskogar (Nitare 2000). Flera rödlistade arter av tickor bör finnas och här återstår en del inventeringsarbete.

Vintertaggingen är en gammelskogsart som påträffas i första hand i starkt skyddsvärda naturskogar. Färska fruktkroppar på solitär hållmarkstall med blottad ved på grov gren.

Fruktkroppar av talltickan kan bli mycket gamla. Detta mosstäckta exemplar, kan vara 50 år.

Av vedinsekter är det ett par arter som är särskilt frekventa. Reliktbockens gnagspår hittas i levande gamla och grova tallar som är förhållandevis fristående och exponerade. Arten lever bara i ytterbarken och kan använda samma värdträd i decennier utan att påtagligt skada det. Ytterbarken flagnar dock och visst kådflöde uppstår som gör att gnagspår ofta upptäcks på avstånd. Svart praktbagge nyttjar både levande och nyss döda träd. Barrpraktbagge nyttjar döda partier av levande träd i solexponerat läge. De fynd som gjorts av den sistnämnda arten är i träd som skadats av militären. Det vore värdefullt att närmare inventera förekomsten av vedinsekter med hjälp av fällor under vår och sommar, särskilt i den döda veden.

Rikliga förekomster av reliktböck syns redan på håll då gnag blottar den rödbruna tallbarken.

Övriga arter är bl a blåmossan där de största och äldsta påträffade exemplaren framgår av kartan. En annan markväxande mossa som finns i Ryssbergen är vågig sidenmossa som växer strax väster om inventeringsområdet (Ronny Fors, SNF). I sydvästra Sverige är arten inte ovanlig men så här långt mot nordost är den sällsynt och ställer stora krav på växtplatsen. Växtplatsen är ovanligt riklig. Mindre förekomster har uppmärksammats i bl a Nyckelviken (Krusenstjerna, 1963).

Ryssbergens skogshistorik och äldre markanvändning av sprickdalar vore intressant att närmare studera. Föryngringen av ny tall i de bördigare sprickdalarna är dålig medan det är betydligt bättre på hållmarkerna. Underväxten av yngre löv är omfattande i de bördiga delarna av både asp och ek. Konditionen hos lite äldre ek som är överskuggad av tall är dock dålig. Skulle lite luckor uppstå kommer lövet att utvecklas och bättre hävda sig mot tall. Frånvaron är gran bortsett från enstaka naturvärdesträd är påfallande. Närmaste spridningskärna med gran är Nyckelviken. En tall med möjligt spår av brand från något tidigare sekel (övervallat ärr) noterades. Den liksom betydligt fler åldringar borde provborras och årsringarna räknas.

370 år gammal tall i östra delen. Med största sannolikhet finns många tallar > 400 år.

Slutsatser

Naturvärdena i Ryssbergen är så pass höga att det vore motiverat att enbart från biologisk synvinkel avsätta området som naturreservat. Åldern hos tallarna är ovanligt hög även i de bördigare sprickdalarna. Tillgången på grova träd och grov död ved är mycket stor och ger området utpräglad naturskogskaraktär där ringa ingrepp skett under de senaste 100 åren. Området är tillräckligt stort för naturvärdenas bevarande även på sikt. Något liknande område finns troligen inte i Nacka. Nyckelviken har också ganska stora delar gammal tallskog men inte med naturskogskaraktär. Områden med grov talldominerad naturskog är överhuvudtaget sällsynta i södra Sverige. Det som gör området ovanligt är också dess läge, centralt i Nacka nära Stockholms innerstad, med en god potential att nyttjas av både närboende och naturintresserade från längre håll. Samtidigt är dess otillgänglighet p g a topografin en trolig förklaring till dess orördhet. Bevarandevärdena i Ryssbergen är på regional nivå och beslut om dess framtida bevarande bör föras av kommunen i samråd med Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen och Naturvårdsverket. Om områdets naturvärden hade uppmärksammats i samband med den landsomfattande urskogsinventering som Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen påbörjade för 30 år sedan hade det varit naturreservat sedan länge. Ett viktigt värdekriterium var då orördhet som mer än väl uppfylls i Ryssbergen. Skogsstyrelsens menar att områdets kvaliteter idag är jämförbara med Tyresta nationalpark.

Lavklädd gammal talltorraka och låga i den östra, naturskogsartade värdekärnan med tall.

Med hänsyn till de särskilt höga naturvärden i området vore en vägsträckning genom de mest värdefulla delarna av Ryssbergen mycket olämplig. Även om en tunnel anläggs som föreslagits i den brantaste delen för att minimera ingreppet i terrängen påverkas en betydande del i ett av de kärnområden som här pekats ut. Den föreslagna sträckningen måste ställas mot alternativa sträckningar där inte de centrala delarna av Ryssbergen berörs. Andra möjliga förbindelser mellan Sicklaön och Kvarnholmen bör också utredas. Ett sådant är en bro strax öster om Ryssviken med eller utan tunnel vidare med bro över sprickdalen sydost om Ryssviken (Ryssbacken) vilken ger minimal påverkan på de biologiska värdekärnorna.

Två oförenliga sidor? Industrimark på Kvarnholmen och Tallnaturskog i Ryssbergen.

Referenser

Coulianos, C-C & Lundberg, H. 1975: Natur i Nacka. Nackaboken.

Ehnström, B, & Axelsson, R 2002: Insektsnag i bark och ved. Artdatabanken, SLU.

Gärdenfors, U. 2005: Rödlistade arter i Sverige 2005. Artdatabanken, SLU.

Krusenstjerna, von, E. 1963: Bland mossor och lavar i Nacka. Nackaboken.

Natureografiska institutionen, Stockholms universitet 1984: Natur på Sicklaön – Försök till resurs- och probleminventering. Praktikarbete naturvård, Biologisk-geovetenskaplig linje.

Nitare, J. 2000: Signalarter – indikatorer på skyddsvärd skog. Flora över kryptogamer. Skogsstyrelsen.

Skogsstyrelsen 2007: Nyckelbiotopsinventering av objekt V Vikdalen

Skogsstyrelsen 2001: Manual för inventering av nyckelbiotoper.

